

Божа місія Тараса

*Кому ти уручаси вдову - Україну
і діток своїх?*

(Ганна Барвінок)

Василь Шендеровский
доктор фіз.-мат. наук,
професор, пров. наук. співр.
Інституту фізики НАН
України, м. Київ

Колись мудрий американський філософ *Ралф Емерсон* висловив глибоку думку, що усі крилаті духом люди мають прикметну ознаку гармонії небесного і земного, буденного і вічного. Життя таких людей — місія, високе служіння словом правди і краси, звеличенню духу нації — вони і є посланцями Бога стражденому народові, який породив зі своїх сокровених надр велетів духу. Тож велич народу, велич нації визначається не чисельністю його представників, а тим, скількох велетів духу породила ця нація, а сила, живучість нації тісно пов'язана зі ступенем її духовності — культурою, освітою, мовою, усвідомленням історичного минулого...

До таких яскравих представників інтелектуального генофонду українства належить постать геніального *Тараса Григоровича Шевченка*. Він — особистість світового виміру, він не лише мислитель і пророк. Шевченко як явище велике і вічне — невичерпний і нескінченний. Волею історії він ототожнений з Україною, з її буттям, він росте і розвивається в часі, в історії, і нам ще йти і йти до його осягнення. "*Ми на вічнім шляху до Шевченка*", — говорить наш сучасник, видатний діяч українського відродження другої половини ХХ століття *Іван Дзюба*...

Слава Шевченкова ген-ген лунає по широкому світу. Література про Шевченка просто величезна. Світ захоплюється великим образом Кобзаря, його громадянською принциповістю і моральною чистотою, почуттям соціальної і національної справедливості, відданості правді й свободі.

Великий подвиг Тараса Шевченка полягав передусім у тому, що він у часи існування Російської імперії середини ХІХ століття підніс до загальнолюдського рівня поняття про свій народ і відроджувану літературу цього народу. Власне, це був колективний подвиг, колективна праця цілої когорти інтелігенції, яка національно пробуджувалася, але саме геній Тараса Шевченка осяяв цей подвиг і цей труд незвичайно яскравим і чарівним світлом. Чимала частина інтелігенції на той час згуртувалася в Кирило-Мефодіївське братство, і якби не висмоктане з пальця "дело", то Шевченко мав би право на оплачене державою закордонне стажування — як один із найкращих (закінчив із відзнакою) випускників імператорської Академії Мистецтв. Однак, уже після повернення із заслання, Тарас Шевченко все ж отримує звання академіка "за искусство й познання в гравировальном искусстве", що й підтверджується дипломом № 578 від 1 жовтня 1860 року з підписом Президента Академії Мистецтв та печаткою. "За искусство ... в искусстве", — звучить трохи кострубато, але...

Тарас Шевченко як академік імператорської Академії Мистецтв належав до одного із найвищих — четвертого — класу чиновників. До четвертого класу, за графою "чини цивільні", належали дійсні статські радники, а також обер-прокурор імперії (тобто генеральний прокурор) та герольд-мейстер імперії...

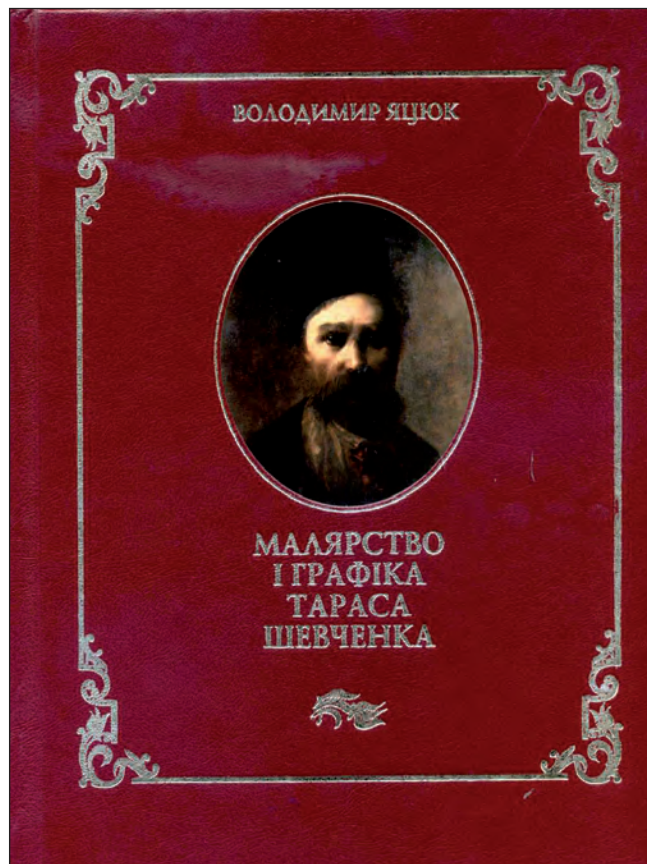
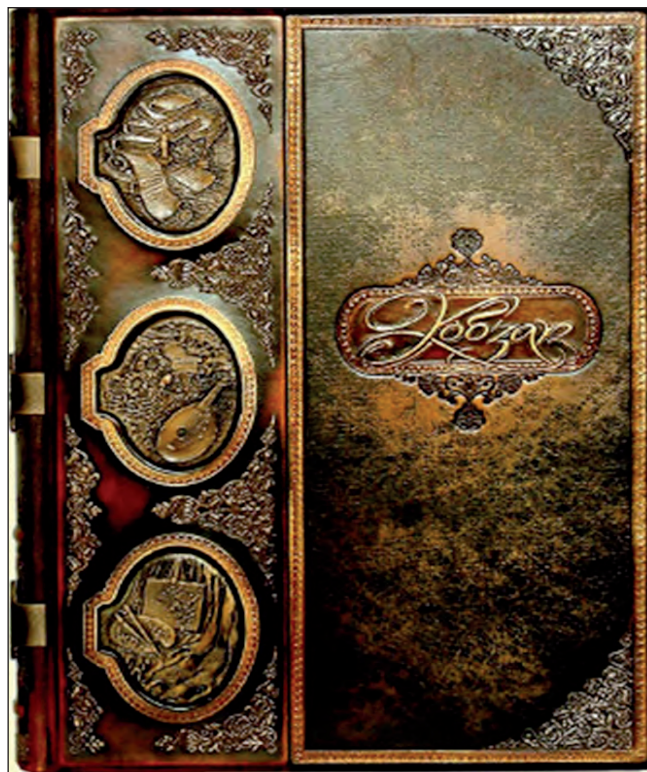
Звернемося до видання "Малярство і графіка Тараса Шевченка", котре десять років тому з'явилося у видавництві "Рада" (2003) завдяки фінансовій допомозі Наукового Товариства Шевченка в Америці з фонду *Петра Андрусєва*. Це вельми непересічний синтетичний твір шевченкознавця *Володимира Яцюка* (на жаль, нині вже покійного). У передмові, написаній *Володимиром Козирським*, читаємо: "Обсягова ґрунтовна праця, що талановито поєднує високохудожню майстерність правдивого літературного слова, неабиякий хист майстра гостросюжетної фабули, потужню аналітику вдумливого філософа й історика, глибокі фахові знання, проникливого джерелознавця й щирю безмежну залюбленість у Великого Тараса — Людину, Художника, Поета, захоплює читача від перших рядків і тримає у неперервній, але приємній напрузі аж до останньої крапки... Читач поринає у карколомний вир думок, подій і творчого процесу, що його і чинив свого часу геній Тараса, а тепер майстерно відтворює (і то за безпосередньої участі власне читача) автор книги... Окрім цілої низки цілковито оригінальних висновків, що зовсім по-новому висвітлюють духові і життєві обставини творення знаних добре і не дуже Шевченкових художніх образів, автор у багатьох досі суперечливих випадках виставляє остаточні логічні крапки, розв'язуючи часом надто складні джерельні проблеми...". І насамкінець, "для багатьох ця книга може стати, і стане напевно, тим першопоштовхом, що формуватиме правдиву Українську душу. Але навіть тим, хто не почувається серед цієї понадто нетривіальної проблематики неофітом, ця чудова книга Володимира Яцюка подарує кілька прекрасних годин справжньої інтелектуальної і естетичної насолоди...".

Великий Кобзар, Великий Митець Тарас Шевченко, після підписання знаменитої відпускної 22 квітня 1838 року вигукнув своє захоплене-радісне: "живу, учусь, нікому не кланяюсь і нікого не боюсь, окреме Бога — велике щастя бути вольним чоловіком".

Звертаюся тут до сучасної молоді, — уявіть собі, що в 25 років вас звільнили від кріпацтва, коли в тому ж році Академія мистецтв визнала ваш талант, а потім вас ні за віщо, художника й починаючого поета, засилають до солдатчини, — можна було б на цьому й заспокоїтись? Тому що це є, вже само по собі, достатня підлота. Але Тарасу Шевченку ще й заборонили писати й малювати...

Але повернімося до періоду в житті Тараса Шевченка, коли в міру розвитку культурно-відроджувального руху дедалі гострішою ставала справа "української мови, власне, української літературної мови". Варто згадати слова російського письменника *Олексія Левшина* про самотність і стародавність української народної мови: "...Якщо генії тутешнього краю звернуть на неї увагу свою і витворять ону — тоді ма-

лороси у славі вчених творів своїх, можливо, будуть змагатися з освіченими народами Європи". Зокрема *Чернишевський*, трохи пізніше, дав об'єктивну оцінку новій ситуації, яку створили поезія *Шевченка* і літературна праця великої групи людей, що об'єдналася навколо справи національно-культурного відроджен-

"Малярство і графіка Тараса Шевченка" (обкладинка), видане НТШ в Америці у 2003 р.

ня. Проте українську мову й літературу і далі уперто "не визнавали". Царський уряд вдавався і до обмежувальних циркулярів, і до прямої заборони (згадати тут і про *Пилипа Морачевського* (1861) і про гімн *Павла Чубинського* (1862)). У цей час такі громадські діячі як *М. Катков* і *І. Аксаков*, монархісти і націоналісти, що себе називали "истинно русскими людьми", звинувачували ентузіастів нової української літератури в "сепаратизмі" і "мазепинстві", українцям пропонували своєрідний варіант двомовності (чим не нинішня ситуація в незалежній Українській державі): за українською мовою залишали сферу "домашнього вжитку". З величезним самовладанням відкидав Тарас Шевченко такі звинувачення, даючи просту і достойну відповідь: "У них народ і слово, і в нас народ і слово". Саме в утвердженні суверенності свого народу, його духовності і літератури — великий подвиг Тараса Шевченка.

У добу, що передувала Шевченковій, література і громадська думка України була обтяжена не лише провінціалізмом, але більшою мірою вірнопідданством, зумовленим імперським гнітом. Трохи пізніше про це явище *Пантелеймон Куліш* напише: "Суспільство, підпавши під чужеземінну владу, неминуче деморалізується, доки беззавітно не визнає в ній охоронних засад благоустрою або не повстане проти них зі всією енергією відчуження...". Саме тому, багато будителів тогочасної доби в Європі висловлювали думку (а згодом і український учений *Іван Пулюй*), що до того часу, "доки не буде направлена кривда, зроблена українцям, доти неможливий справді міжнародний спокій...". Саме тому в Україні, де особливо гостро відчувалися страхиття кріпацтва, Шевченко досягнув у викритті кріпосного ладу такої пристрасті й глибини, що важко когось поставити поряд з ним під цим оглядом.

Згадаймо тут його "Кобзар" — насичений історією. Не тільки історією України, але й світовою. Для Тараса Шевченка Україна — це погляд на власну історію, яка є невід'ємною частиною історії світової. Кого там тільки не знайти! Від біблійного царя *Савула* та великого *Аттілі* до царя-фельдфебеля *Ніколая Павловича*... А його "Сон" — це, воістину, не вірш і не поема, це справжня енциклопедія історії України.

Шевченко був відданим сином поневоленого народу, прагнув його визволення, він щиро переймався також долею пригноблених народів царської Росії. Згадаймо тут його поему "Кавказ", де він затаврував царську Росію як тюрму народів, де "на всіх язиках все мовчить...". Він був не націоналістом чи інтернаціоналістом, він був сином свого часу і свого народу, творцем в українській літературі, в духовному житті України.

Шевченка єднала щира дружба з поетами і діячами національних відроджень інших народів Російської імперії, з просвітителями багатьох народів, з творцями науки і, найперше, з тими, кого породила українська земля. Так, до кола Тараса Шевченка входив видатний український математик, засновник математичної школи в Санкт-Петербурзі *Михайло Остроградський* — ще один велет українського народу. Їх познайомив 1837 року *Жуковський*, і відтоді їх

Михайло Остроградський

єднала щира дружба. Тарас Шевченко виявив себе не лише геніальним поетом. Він цікавився і суспільними науками, і точними — астрономією, математикою й фізикою. Під час навчання в Петербурзькій Академії Мистецтв Шевченко відвідував лекції Остроградського. Про це він згадує у повісті "Художник" (1861) "Я лично знал гениального математика нашего Остроградского (а математики вообще люди неувлекающиеся), с которым мне случалось несколько раз обедать вместе". У "Журнал" 1857 року є згадка про їхні приятельні стосунки "от Н.Д. Серова мы с Семеном (тобто *Гулаком-Артемовським*) переехали к М.В. Остроградскому. Великий математик принял меня с распростертыми объятиями, как земляка и как надолго отлучившегося своего семьянина. Спасибо ему. Остроградский с семейством едет на лето в Малороссию. Принял бы, говорит, и Семена со мной, но боится, что в Полтавской губернии сала не хватит на его довольствие...". Їх з'єднала любов до рідної землі, її мова, пісні та думки про визволення українського народу, бо й вони обидва зазнали великих утисків з боку царської влади.

Повернувшись із заслання, Тарас Шевченко зустрівся з Остроградським, читав свої вірші. По щоках обох текли сльози, і Тарас Григорович мовив до господаря: "Дайте волю своїм кріпакам, Михайле Васильовичу". "Я вже це вирішив", — була відповідь.

Годинами просиджував Остроградський біля хворого поета, бо розумів — катастрофа неминуча. Смерть Шевченка, розправа в Росії над освіченими людьми, особиста невлаштованість — все це боляче ранило його душу, і врешті решт *Михайло Остроградський* вирішив їхати в Україну, так би мовити виконати заповіт Поета — відпустити кріпаків на волю...

...Нині ми часто і багато говоримо про Шевченка як про пророка у біблійному значенні цього слова —

тобто поборника добра і справедливості. Він був голосом істини й совісті, гуманістичним викривачем світового зла, як і зла соціального та національного. Найвищим, у розумінні Шевченка, в ідеалі людини (і світу!) повинно стати добро, здатність творити добро. Шевченко належить не тільки Україні, а всьому людству, хоч кожне його слово — про Україну. Він жив складним особистим життям, але завжди дивився у майбутнє.

Сучасна українська поетеса *Ліна Костенко* чітко відобразила психологічний стан Тараса Шевченка під час його перебування в Україні. В її вірші "Княжа гора" читаємо:

**Отут, на руїнах княжого міста Родні,
над берегом чистим моєї святої ріки,
на славі минулій стою у безславнім сьогодні,
з минулої слави дивлюсь у прийдешні віки.**

І далі:

**Будь прокляті всі, хто відняв у мене вітчизну!
Але у вітчизни ніхто не одніме мене.**

Святі слова сказала велика Ліна Костенко. Україна нікому не віддасть Тараса Шевченка.

Шевченко для нас — це не тільки те, що вивчають, а й те, чим живуть. Україну з "розритої могили" йому вдалося зцілити, ...надихнути на об'єднання в ім'я

Ганна Барвінок (Куліш)

майбуття. Саме у глибини майбутнього посилав він свої непорушні заповіді синам свого народу, і серед цих заповітів перший і останній:

**Свою Україну любіть,
Любіть її ... во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.**

Смерть Шевченка викликала скрізь по всій Україні тяжкий сум і безмірну скурботу, котрі виявились у великому числі жалібних віршів, а після смерті Шевченка увійшло у звичай скрізь, де тільки є свідомі українці, щороку в день народження чи смерті поета або близько коло цих днів відзначати Шевченкові роковини.

Смерть генія відгукнулася глибоким болем і у серці *Ганни Барвінок*, дружини *Пантелеймона Куліша*, яка написала "Голосіння по Шевченкові", в якому висловила, як ніхто інший, безмір втрати для України і людства:

"Чого то так задумався-загадався, наш батьку рідний! Яка важка дума обняла твою головоньку? Кому ти уручаєш вдову-Україну і діток своїх?

Хто їх догляне, хто привітає, як ти, наш голубе? Хто замовить нам тепле і щире слово, як твоя свята душа нам оповідала!

Боже! ... Розів'ються садочки — а тебе, мій голубе, не буде! Защебече соловейко, закує зозуля, а тебе, наш жалібнику, і не почуєм...

З якої сторони тебе, наше сонце, вітати? Їсти й пити не будем — тебе, сирітський наш батеньку, будем виглядати... Хто промовить до нас душею, хто тихим своїм словом зжене тугу з нашого серця?.. Ти у нас був старший од усіх, а як заговориш, то мов менший брат. Річ твоя тиха, а корила собі всю Україну!...

Як згадаю, що твоєю головоньку весною калина не затинить, сонечко вже тепленьке не пригріє, соловейко не щебече над тобою, горлички, зозульки не прилетять, здаля дівчата веснянок не заспівають, запашними зіллями: м'ятою, васильками, барвінком не вкриють, своїми дівочькими чистими сльозами її не зростять,...то аж серденько моє мре, в душі холоне!..

Скільки ти нам одради дав, а ми тобі!.. Коли б була знала, що ти несподівано так нас покинеш, я б стояла під твоїм порогом навколішках, квилала б, молила б, сльозами б його одмила, щоб ти, мій незабутий, сподобив мене почути іще раз твоє тихе, благословенне слово!.."

Що можна сказати більшого, глибокого? Шевченко був, є і буде символом України. Скільки б жили українці на землі, найвищим авторитетом завжди буде ім'я Тараса Шевченка.

Святе, чисте, непорочне ім'я твоє, Тарасе, ми будемо пам'ятати, адже пам'ять є вічною. Хай святиться ім'я твоє на віки вічні!

І сьогодні, відзначаючи 200-річчя від дня народження Шевченка, ми дякуємо Богові за велике щастя, що він дав українському народові Людину планетарного масштабу, із космічною душею — генія Тараса Григоровича Шевченка. ■